

4. ábra.
Dubrovnik, Rektorpalota

5. ábra.
Pietro da Milano:
Aszklépiosz, XIV. század
negyvenes évei.
A dubrovnikai Rektor-palota
faragott oszlopfője

lépiosz, mert a ragály által gyakran sújtott város ily módon remélt segítséget a pusztító járványokkal szemben, de utalhat a város lakóinak epidaurusi származására is.

A Rektorpalota loggiáit tartó másik oszlopfőn Zsigmond király nevét olvashatjuk. A közelben álló Roland-oszlop eredeti, mára a város múzeumába került XV. századi felirata is megemlékezik Zsigmond magyar királyról, német-római császárról, aki az 1396. szeptember 28-án elvesztett nikápolyi csatát követően, decemberben tartózkodott Raguzában. Kevésbé ismert, hogy 1771-ig a város dominikánus kolostorában őrizték a Szent Jobb ereklyét, és hogy Szent István koponyacsontja továbbra is a dubrovnikai kolostor kincstárának látványossága.

A jelentős XIV–XVIII. századi építészeti emlékekkel büszkélkedő várost 1979-ben az UNESCO a világörökség részének nyilvánította. Erre azonban nem voltak tekintettel azok a szerb erők, amelyek Horvátország függetlenségi háborúja során 1991. december 6-án Dubrovnik történelmi városmagját lövették, a legnagyobb rombolást okozva a város történetében.

Az orvoslást szimbolizáló Aszklépiosz-ábrázolások jelentkezése kapcsán szeretnénk volna olvasóink figyelmét a horvát történelmi festészet két kiemelkedő alakjára irányítani, akiknek tárgyalt, kevésbé ismert alkotásait a budapesti Szépművészeti Múzeum őrzi – pillanatnyilag festményraktárában.

DR. MATITS FERENC

Ki is volt Gala, alias Helena Diakonova igazán? Egy kicsit más szemszögből...

A Kazányban, 1895-ben született Helena Diakonova, aki Galának nevezte magát, az első világháború kellős közepén hagyta el hazáját és családját, hogy Párizsban, a feltörekvő költő, Paul Éluard felesége legyen. A háború után mindketten csatlakoztak André Breton avantgárd köréhez, így részesei lehettek a Párizsban alakuló dada mozgalomnak, amelyből később a szürrealizmus formálódott.

1921-ben, Éluard és Gala Kölnben közelebbről megismerkedett Max Ernsttel is, a dadaisták egyik mozgatórugójával, és szenvedélyes sze-

relmi háromszög alakult ki közöttük. Gala és Max Ernst kapcsolata három évig tartott, de az asszony 1930-ban, férjét és gyermekét nem ezért a férfiért, hanem egy fiatal, még teljesen ismeretlen festő kedvéért hagyta el. Ő Salvador Dalí, akinek élete végéig műzsája, modellje és menedzsere lett egy személyben. Gala volt az, aki a mai értelemben vett sztárt csinált a művészből.

Úgy tűnt, semmi sem működik nélküle, ezt a mítoszt azonban igazán maga stilizálta önmagáról, de Dalí is egész életében egekbe magasztalta feleségét. Azt az asszonyt, akit több

életrajzíró is úgy mutat be, mint erkölcstelen, kapzsi, szex- és hatalommániás, a boszorkány és az istennő közötti veszélyes femme fatale-t. Az tény, Gala valóban jó néhány művészt megbabonázott és inspirált.

Ki is volt a kliséken és mítoszokon túl ez az asszony? Helena Diakonova életrajzi adatainak jó részét homály fedi, úgy születésének pontos dátumát, mint az édesapjával kapcsolatos történéseket. Az egyik verzió szerint sosem látta az apját, mert a férfi pénzkeresés reményében Szibériába utazott, és elszegényedve ott is halt meg, egy másik verzió szerint pedig az anya hagyta ott négy gyerekkel az alkoholproblémákkal küzdő férjet. Tény, hogy a családot a bába végzettségű anya tartotta el, egészen addig, amíg meg nem ismerkedett a jómódú moszkvai ügyvéddel, aki nyugodt, gondtalan életet biztosított számukra. Helena így jó nevű gimnáziumba járhatott, rajzolni, festeni, zenélni és nyelveket tanult, tehát mindent, amit egy jó házból való úrilánynak tudnia kellett ahhoz, hogy szerencsésen férjhez tudjon menni. Lelkesen olvasta a nagy oroszok, Csehov, Dosztojevskij és Tolsztoj műveit, de a nyugati irodalmat is meglehetősen alaposan ismerte. Okos, rendkívül olvasott nagylánnyá cseperedett, és egyáltalán nem fűlt a foga a házassághoz, egy unalmas férjhez pedig főleg nem.

A fiatal lány azonban sokat betegeskedett, különböző moszkvai klinikákon kezelték, az orvosok tuberkulózisra gyanakodtak és levegőváltást javasoltak neki. A meglehetősen drága és hosszadalmas kezelést – egy minden luxussal felszerelt svájci szanatóriumban – a mostohaapa finanszírozta. Helena 1913-ban érkezett Svájcba, ahol azonnal ismeretséget kötött egy vézna sápadt fiatalemberrel, a 17 éves Eugéne Grindellel, aki Párizsból érkezett, és magabiztosan, költőként mutatkozott be a lánynak. A fiatalok egy évet töltöttek Clavadelben, és itt, az időtől és tértől távoli szanatóriumi légkörben egymásra találtak, felismerték egymásban a rokon lelket. Ebben a szellemi és szexuálisan is stimulált kapcsolatban érett Paul Éluard – ahogy később magát nevezte – költővé. Éluard a lány okosságát, olvasottságát ugyanúgy csodálta, mint báját, kedvességét, de a szárnyait bontogató poéta barátnőjében figyelmes hallgatóra is talált, aki biztatásával, kritikájával segítette alkotói fejlődését. Eugéne Emile Paul Grindelből így lett Paul Éluard, a költő, a

moszkvai érettségiző lányból, Helena Diakonovából pedig Gala, a múzsa.

1914-ben jegyespárként búcsúztak egymástól, de elválásukkor már megjelentek a történelem sötét árnyai, Éluard Párizsba, Gala Moszkvába utazott családjához, és szerelem ide, szerelem oda, egyáltalán nem volt előre látható, találkoznak-e még valaha az életben. A fiú anyagiilag teljesen a szüleitől függött, és azt mondani sem kell, hogy az anya egy picit sem szimpatizált a fiatal orosz lánnyal.

Az első világháború kitörésekor, Éluard-ot besorozták katonának, ugyan egészségügyi állapotára való tekintettel nem a frontra, hanem háttérszolgálatra került. A fiatalok között állandó levelezés folyt. Éluard egy idő után nagy viták árán ugyan, de kiharcolta szüleinél, hogy Gala Franciaországba utazhasson.

Házasságkötésükre 1917-ben, egy háromnapos frontszabadság alatt a legszűkebb családi körben került sor, és a következő évben megszületett gyermekük, Cécile Grindel.

1919-ben, amikor a Párizs környéki békeszerződéseket fogalmazták és írták alá, egy teljesen más jellegű, de érdekes találkozásra került sor ugyancsak Versailles-ban. Éluard itt ismerkedett meg André Bretonnal, aki barátaival, Louis Aragonnal és Philippe Soupault-tal éppen

1. ábra. Dalí és García Lorca, 1925

ekkor alapította irodalmi lapját, a *Littérature*-t. Mindannyian ismeretlenek voltak, és biztosan ők sem gondolták, hogy nemsokára csapatuk forradalmasítja a művészetet és az irodalmat. Abban az évben Zürichből, Kölnből és Berlinből szép lassan Párizsba szivárogtak a dada mozgalom tagjai. Először Tristan Tzara, aki azonnal szoros kapcsolatba került a *Littérature* körével, és kezdődhetett is a dada cirkusz. Mint a többi központban, itt is provokációikkal gondoskodtak a feltűnésről, botrányról. A párizsi dada mozgalomból azonban hiányzott az eredetiség, ezért a szétesése előre látható volt.

Éluard Max Ernstet egy párizsi kiállításán ismerte meg, és azonnal elkötelezett rajongója lett művészetének. Tiroli nyaralásuk után feleségével együtt Kölnben felkeresték a festőt, és biztosan nem gondolták, hogy ez a találkozás teljesen felforgatja életüket. A 30 éves Max Ernst magas volt, szőke, jóképű és életvidám, azonnal lánggra lobbant a szikra közte és Gala között, de a két férfi is remekül megértette egymást.

A Kölnben töltött napok nagyszerűen teltek, olyannyira, hogy a házaspárt a tavasz ismét a német városban találta, és kezdetét vette a szenvedélyes szerelmi háromszög. Paul Éluard nem gördített akadályt a szerelmesek útjába, sőt ellenkezőleg, büszke volt rá, hogy Max Ernsttel nemcsak költészetét, hanem szeretett feleségét is megoszthatja.

Louise Straus-Ernst, Max Ernst felesége már a találkozás elején érezte, hogy nincs fegyvere a melankolikus tekintetű, elegáns Gala Éluard ellen, a múzsával és a művészzel így együtt nem tudott konkurálni. Nyáron ugyan a két család még közös nyaralásra utazott Tiroloba, a látszatot is próbálták egy darabig valamelyest

2. ábra. Gala és Paul Éluard farsangi bálon

őrizni, de a liaison már nem volt titok senki előtt. A festő átköltözése Párizsba, és ezzel házasságának szétesése elkerülhetetlenné vált. Nem lehet véletlen, hogy Max Ernst éppen ezzel a botrányral csapta be maga mögött a kölni dada mozgalom ajtaját, és lépett be Párizs szürrealista világába. A festő otthagya fiát és feleségét, Éluard útlevelével, illegálisan lépte át a francia határt, alkalmi munkákból élt, és Éluardéknál lakott.

Egy idő után azonban Éluardnak egyre nagyobb problémát okozott a szerelmi háromszög, egyre tarthatatlanabbá vált a helyzet, a házaspár szinte szüntelenül veszekedett, mígnem a férjnek elege lett, és eltűnt. Senkit nem értesített, senki nem tudta hova ment. Éluard szülei azonnal felszólították Galát, hogy vagy zárja le viszonyát Ernsttel, vagy beszüntetik anyagi támogatását. De Galát nem olyan fából faragták, hogy megijedjen. Férje gyűjteményéből eladott néhány festményt, visszafizette apósának adósságukat, s ahelyett, hogy megvált volna szeretőjétől, elkísérte őt Németországba. Miután megtudták Éluard tartózkodási helyét, hajóra szálltak, és utánaeredtek. Saigonban találták rá, ahonnan Éluard csak azzal a feltétellel volt hajlandó visszajönni Franciaországba, hogy felesége szakít barátjával. Ugyan a házaspár kettesben utazott haza, házasságuk már menthetetlen volt. Ernst még egy ideig Indokínában maradt, majd ő is visszatért Párizsba.

A szürrealizmus megjelenését André Breton 1924-ben kiadott manifesztumával jegyezzük. 1929 tavaszán pedig megjelent a szürrealizmus színpadán a fiatal, teljesen ismeretlen spanyol festő, Salvador Dalí is. A vézna, rendkívül félnék fiatalember a kortársak leírása szerint pont úgy nézett ki, mint egy argentin tangótáncos. Azon-

3. ábra. Gala és Dalí, 1930

ban alig ismerkedett meg a párizsi szürrealisták csoportjával, súlyos depressziója miatt máris vissza kellett utaznia hazájába. Ott festette meg első szürrealista festményét a *Gyászos játékokat*.

Az új barátok – közöttük Éluard feleséggel és gyerekekkel – már ez év nyarán felkeresték Dalít Cadaquesben, ahol borzasztó rossz állapotban találták.

Tehetségétől viszont mindannyian el voltak ragadtatva, az éppen akkoriban festett képe is nagy feltűnést és elismerést keltett körükben. Dalí patológus karaktere viszont aggasztotta is őket. Az egyetlen ember, akinek meg tudott

nyílni, Gala Éluard volt, akivel hosszú séták közben töviről hegyire kibeszélték a művész gondjait, aggodalmait. A festő ettől az időtől kezdve, egészen élete végéig meg volt róla győződve, hogy Gala gyógyította őt ki örületéből. Dalí még az év őszén visszatért Párizsba, Gala pedig 1930-ban elhagyta férjét a nála tíz évvel fiatalabb, problémás, rendkívüli tehetségért. Hogy az asszony mit jelentett az avantgárd csodagyerekének, azt sokszor és több helyen is kifejtette, többek között két könyvében, a *Salvador Dalí titkos életében* és az *Így leszünk Dalík* című írásában is. E két ember megdöbbentő szimbiózisra fél évszázadon keresztül, egészen Gala 1982-ben bekövetkezett haláláig tartott.

Vajon Gala tényleg az a pénzéhes bestia volt, ahogy őt némelyek leírják? Ebben nem hiszek, és talán a Dalíhoz fűződő kapcsolata kezdeti időszakából derülhet ki igazán, hogy nem úgy volt.

Salvador Dalí 1904-ben született, és megismerkedésükkor még teljesen ismeretlen kezdő volt. Apja, a figuerasi jegyző ugyan biztonságos megélhetést tudott családjának nyújtani, de gazdagnak igazán nem volt mondható. Amikor a szürrealista csoport azon a bizonyos nyáron felkereste szülőfalujában, Cadaquesben, a festő rettenetes pszichés állapotban volt, kényszerképzetek gyötörték, az idegösszeomlás szélén állt, állandó depresszió kínozta, ami félelmetes nevetőgörcsökben csúcsosodott ki – tehát igazán nem lehetett egy elkényeztetett párizsi fér-

4. ábra. A szürrealisták Párizsban 1930-ban. A hátsó sorban balról jobbra: Man Ray, Hans Arp, Yves Tanguy, André Breton. Az első sorban: Tristan Tzara, Salvador Dalí, Paul Éluard, Max Ernst, René Crevel

jes asszony legjobb partijának nevezni. Természetesen ennek az állapotnak előzménye és oka is volt. Dalí iskoláit Figuerasban végezte, ahol tanáraiban az elviselhetetlenül elkényeztetett mama kedvence emléke maradt meg róla, aki egyedül butaságával és rosszaságával tűnt ki társai közül.

Édesanyja 1921-ben halt meg emlőrákban. A 17 éves fiút olyannyira megrázta elvesztése, hogy egy életre – legalábbis látszólag – kitörölte az emlékezetéből. Az apa szintén isteníttette és agyonkényeztette fiát.

Ráadásul, Dalí a két évvel születése előtt, csecsemőkorában meghalt testvére, Salvador I. nevét kapta, ami állandó büntudatot generált benne. Kényszerképzetek közé tartozott, hogy testvére miatta halt meg, és ez mozgatta benne a vágyat, hogy állandóan eredetiségét, és egyediségét bizonyítsa.

A Madridi Művészeti Akadémián is eltöltött valamennyi időt, de onnan hamarosan kirúgták felháborító, botránys viselkedése miatt. Azonban itt ismerkedett meg generációjának két illesztő tagjával, akikkel a dzsesszklubok törzsvendégei közé tartoztak, s hihetetlen mennyiségű pezsgőt és whiskyt vedelve múltatták napjaikat. Az egyik alak egy andalúziai nagybirtokos fia, a nagyon tehetséges költő Federico Garcia Lorca volt, a másik pedig a későbbi világhírű rendező, Luis Buñuel.

Lorca több szünidejét is Dalíék házában töl-

5. ábra. Dalí és Gala, 1932–1933. Brassai fotója

tötte, ugyan a festő testvérének Ana Mariának udvarolgatott, de a homoszexuális fiú nem a lányba, hanem feminin külsejű testvérebe volt szerelmes, amit verseiben is megénekelt. Azonban a jelentős érzelmi és hangulati változásokkal sújtott Dalí Lorca *Cigányrománcok* című kötetének megjelenésekor egy hallatlan durva levélben, minősíthetetlen stílusban pocskondiázta a költő munkáját. Barátságuk ezzel meg is szakadt, az érzékeny Lorca nem tudta megbocsátani kegyetlen szavait.

A másik barát, az aragóniai Luis Buñuel teljes ellentéte volt Lorcának, alacsony, mokány alak volt, hihetetlen önbizalommal, akarat erővel. Energiájával hegyeket tudott megmozgatni, elhatározásában, hogy mozit csináljon, feltartóztathatatlannak tűnt. Első filmjét, *Az andalúziai kutyát* 1929-ben Dalíval együtt forgatta. Ezt a 16 perces filmet tartják az első szürrealista filmként számon, amiben az égvilágon semmiről nincs szó azon kívül, hogy mint egy rémálomban különböző undorító, obszcén és morbid képek váltják egymást. Mindenesetre nagy botrányt sikerült kavarniuk vele.

De vajon mi mehetett végbe Galában? Tényleg a kapzsiság, a nagyravágyás mozgatta? Hiszen ekkor még biztosan nem számíthatott arra, hogy ebből a félig-meddig ismeretlen különből valaha gazdag, ismert művész lesz. Mert ez 1929-ben csak a csillagokban volt megírva, vagy talán még ott sem. Egyelőre néhány beavatotton kívül senki nem értékelte Dalí tehetségét,

hiába mutatta be az őt Párizsba csábító Joan Miró is néhány kereskedőnek és mecénásnak. Még a tehetségeket jó orral felismerő Pierre Loeb is leereszkedően ajánlotta neki – képeit látva –, hogy néhány év múlva keresse majd fel talán.

Mindenesetre tény, hogy amikor Gala a festővel találkozott, az örök diák még mindig apja nyakán élt, ecsetjével és palettájával egy fillért sem keresett. Dalí, ahogy Éluard is, függetlenedését a művészetben keresztül próbálta bizonyítani. Mindketten ebben látták önmegvalósításuk lehetőségét, megpróbálták vele kitáncolni a sorból, kitűnni valamivel a tömegből. Arra azért

nagyon vigyáztak, hogy túl messzire mégse táncoljanak, nehogy a rendszeres apanázs elapadjon.

Tehát Gala vajon miért éppen egy tapasztalatlan, selyemingekben flangáló, nyakláncokkal teleaggatott fiatalembert választott magának, aki Lorcával flörtölt, és egyáltalán nem volt férfias jelenségnek nevezhető? Teljes ellentétben Max Ernsttel, aki határozott, magabiztos, karakteres férfi volt.

Galának ez a nyár egy történet végét, házasságának lezárását jelentette, ugyan még legszükségesebb dolgainak intézéséért visszautazott Párizsba, de alig tudta Dalí érkezését kívárni, akinek a Goeman Galéria rendezett kiállítását. És láss csodát, az ott kiállított festmények mindegyikét megvették, a *Gyászos játékok* című képet csillagászati áron, maga az excentrikus gyűjtő, Marie-Laure de Noailles vásárolta meg személyesen.

A váratlan siker miatt nagy volt az öröm, de apja nem fogadta szerencsekívánsággal fiát. A férjes asszonnyal folytatott viszonyán felháborodva, fenyegetőzve kergette el a háztól. A pár, a festményekért kapott pénzen Port-Lligatban vett egy víz, villany és fűtés nélküli kis viskót. Ebből a kalyibából próbáltak maguknak ott-hont varázsolni. Így éltek a legminimálisabb komfort nélkül, egészen Gala köhögőrohamainak kiújulásáig. Ekkor Dalí Andalúziába vitte feleségét gyógyulni, ahonnan barnán, egészségesen érkeztek meg Párizsba. A párizsi útra

Gala beszélte rá a festőt, tudta, fel kell, hogy vegyék a főváros galériáival a kapcsolatot ahhoz, hogy meg tudjanak élni, s amíg Dalí festett, addig ő a képekkel házalt, vajmi kevés eredménnyel. A mentsvár számukra ismét de Noailles grófnő volt, aki egy kép megfestésére jelentős összeget adott előlegként, ezzel életük siralmas és nehéz szakaszának véget vetve, és lehetővé tette, hogy a festő visszavonulhasson szeretett falujába. Gala tisztában volt vele, hogy ez a kapocs elengedhetetlen Dalí lelki egyensúlyához, és minden hezitálás nélkül lemondott a városi életről, színházról, moziról, hogy a világ végére vonuljon önkéntes száműzetésbe. Noailles grófnőnek köszönhetően kipofozhatták és emberibbé varázsolhatták kis faviskójukat. Azonban a port-lligati házikóban télen nem volt könnyű az élet, Gala beteg tüdeje pedig nagyon nehezen viselte a hideget, így elhatározták, hogy néhány hideg hónapot az évből Párizsban töltenek. Gala ezt jól kitervelte, hiszen látta, hogy fatális tévedés lenne a festő teljes izoláltsága, a párizsi mecénások lelkesedésével pedig további ismeretségeket szerezhetnek. És ezt bizony nagyon jól látta, Párizsban Noailles-ék révén a felsőbb körökben tárt karokkal fogadták őket, de már a galériákban is vásárolták Dalí festményeit, így elindulhattak egy könnyebb élet felé.

Ennél a pontnál be is fejezném beszámolómat Dalíékról, hiszen innen ismerjük a sikertörténetet, és visszakanyarodnék arra a kérdésemre, hogy Gala vajon miért is ezt a feminin, gyenge

idegzetű, kezdő festőt választotta. Ha kapzsi, szex- és hatalommániás, nem ő lett volna a legjobb választás... Akkor vajon miért? Úgy gondolom, Gala számára Dali volt a legjobb választás, hiszen létszükséglete volt, hogy csodálják, a festő pedig a lába előtt hevert, s ettől fontosabbnak, értékesebbnek érezhette magát. Emellett vezetnie, védelmeznie kellett valakit, aki nála elesettebb, gyengébb, ez adott életének értelmet. És Cadaques-ben ott volt egy férfi, aki kisgyerekként viselkedett, akit szárnyai alá vehetett, és akinek erős kéz vezetésére volt szüksége.

Gala, alias Helena Diakonova igazán nem szorul, szorult a védelmemre, nem is azért született meg ez az írás, csak azokra a kérdésekre próbáltam meg válaszolni, amelyek bennem felmerültek vele kapcsolatban, és most mindenre rábízom, hogy eldöntse, tényleg kapzsi, hatalommániás nő volt-e.

Irodalomjegyzék

1. Genzmer, Herbert: *Salvador és Gala Dalí*. (Híres párok.) Glória Kiadó, Budapest, 2000.
2. Salber, Linde: *Salvador Dali*. Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 2004.
3. Bona, Dominique: *Gala*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 2007.
4. Salber, Linde: *Geniale Geschwister – Elisabeth und Friedrich Nietzsche, Gertrude und Leo Stein, Ana Maria und Salvador Dali, Erika und Klaus Mann*. Piper Verlag, München–Zürich, 2008.
5. Fischer, Lothar: *Max Ernst*. Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 2009.

WÉBER KRISZTINA

Egy ókori „leiterjakab”

Régóta foglalkozom betűvetéssel, mert úgy szakmám, mint szenvedélyem nap mint nap talál elém megörökítésre méltó eseteket. És valamikor könyveket is nyomtattam. Az orvos az ember életének a halállal kapcsolatos konfliktusait tűzheti tollhegyre. A szenvedélyes vadász pedig a vad vérevel írt történetekkel jegyezheti be nevét a vadúzóknak lajstromába. Mivel Tacitus és Plinius, a két klasszikus szerző az erdőbe, mint írják, jegyzetömbbel jártak va-

dászni, én magam is megjegyzem és megírom azokat az eseteket, amik különösek, tanulságosak a vérontáson kívül. Első könyvemben még ifjú és lelkes vadászként sokat foglalkoztatott a természet logikája, a szerencsés vadászat irracionálisága. És ez sok nehezen megválaszolható kérdésemet szegezte neki saját lelkemnek. Kitaláltam hát a belső dialógust, esendő lelkem és szellemi alteregóm között. Ehhez megfelelő személyt is találtam, a csodálatos görög klasszikus